

แนวคิดดี 2 ผังดี 2 ฝ่ายของไทยดำ : ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีและคนกับคน

Tai Dam People's Concept of Reciprocal Goodness : Wisdom of Relation between Man and Spirit and Man and Man

อภิภูวัฒน์ โพรี่सान¹ Apinyawat Phosan²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอแนวคิดของคนไทดำ (ลาวโซ่ง) ในประเทศไทย เกี่ยวกับผีเชื่อน และความสัมพันธ์สองฝ่ายระหว่างลูกหลานกับผีเชื่อนและระหว่างเจ้าภาพเสนกับหมอเสน แม่มด ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสน ในแบบ “ดี 2 ผัง ดี 2 ฝ่าย” (ดีสองพะ มะสองตาง)

ผลการศึกษาพบว่า ลูกหลานไทดำในประเทศไทยเชื่อมั่นในผีเชื่อนในฐานะเป็น “ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยว” ของตน ไปพร้อมๆ กับหลักพระรัตนตรัยของพุทธศาสนา ผีเชื่อนในแนวคิดพวกเขาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามนิสัยของผีเชื่อน คือ ผีเชื่อนจ้งไฮ กับ ผีเชื่อนไม่จ้งไฮ ผีเชื่อนจะมีความสัมพันธ์กับลูกหลานตามหน้าที่ในแบบ “ดี 2 ผังดี 2 ฝ่าย” โดยฝ่ายผีเชื่อนจะทำหน้าที่ปกป้องรักษาลูกหลานให้เป็นไปตาม ฮีตคองไทดำ และทำให้พวกเขาอยู่ดีมีสุขในชีวิต ฝ่ายลูกหลานผู้เชื่อว่า ผีเชื่อนได้กระทำหน้าที่พวกท่านอย่างนั้นๆ ต่อพวกตนแล้ว ก็จะทำหน้าที่ 3 อย่างต่อผีเชื่อนเป็นการตอบแทน คือ 1) บอกเล่าผีเชื่อนให้รับรู้ผ่านพิธีห่อนก้อและพิธีกัว 2) เลี้ยงดูผีเชื่อนผ่านพิธีปาดเซอ พิธีปาดตง และพิธีเสนเชื่อน และ 3) ช่วยเหลือผีเชื่อนผ่านพิธีเสนเต็ง พิธีกรรมต่างๆ ที่ลูกหลานไทดำได้กระทำต่อผีเชื่อนนั้นๆ สื่อสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาไทดำ (ลาวโซ่ง) ในประเทศไทย ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบ “ดี 2 ผัง ดี 2 ฝ่าย” ได้ 3 ประเด็น คือ ดี 2 ผังดี 2 ฝ่ายระหว่าง 1) ลูกหลานกับผีเชื่อนในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี 2) เจ้าภาพเสนกับหมอเสนหรือแม่มดในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และ 3) เจ้าภาพเสนกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสนในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน

คำสำคัญ : แนวคิดดี 2 ผังดี 2 ฝ่าย, ไทดำ, ภูมิปัญญาความสัมพันธ์

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² Assistant Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

E-mail : apinpo@hotmail.com

Abstract

This academic article is written up to present a concept of Tai Dam (Lao Song) people in Thailand pertaining to the Household Spirit, and the relation of reciprocal goodness between Lineages and their household spirit and between host and rite-performing Male or female priest, relatives and neighbors who come to join the function.

The findings of study show that Tai Dam lineages in Thailand have believed in the household spirit as their own refute along with Buddhist Three Refutes. The household spirit in the Tai Dam lineages' perspective has been divided into two kinds, that is, janghai (bad-habited) household spirit and maijanhai (good-habited) household spirit. Between the household spirit and its lineages, there will be a reciprocal relation according to their duties : the household spirit will perform a duty of protecting and helping its lineages to follow Tai Dam traditions well and to spent a good and happy life. The lineages, in turn, believing that the household spirit has done its duty to them, should perform their following three duties toward the household spirit well : 1) a duty of telling the household spirit through the Nongkor and Kue rites, 2) a duty of feeding the household spirit through the Pardser, Pardtong and Senhern rites, and 3) a duty of helping the household spirit through the Senteng rite. The rites, performed by the Tai Dam lineages for their household spirit, will reflect three important Tai Dam wisdoms of creating the relation of reciprocal goodness to each other: reciprocal goodness between 1) the lineages and their household spirit as the relation between man and spirit, 2) the host and the rite-performing male or female priest as the relation between man and man, and 3) the host and the relatives and neighbors who come to join the junction as the relation between man and man.

Keywords : *Concept of Reciprocal Goodness, Tai Dam, Wisdom of Relation*

บทนำ

“ไทดำ หรือ ไตดำ” (Tai Dam) ในประเทศไทย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รู้จักกันดีในชื่อว่า “ลาวโซ่ง” เดิมทีบรรพบุรุษไทดำในประเทศไทยมีถิ่นฐานอยู่ใน “แคว้นสิบสองจุไทย” โดยเฉพาะเมืองแถบที่เรียกในปัจจุบันว่า “เดียนเบียนฟู” ในประเทศเวียดนามตอนเหนือ บางส่วนของพวกเขาได้ถูกราชการไทยกวาดต้อนให้อพยพเข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในปี พ.ศ. 2322 และถูกกวาดต้อนมาอีกหลายครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 และที่ 2) และตอนกลาง (รัชกาลที่ 5) เพราะเหตุผลด้านการเมืองและความปลอดภัยเป็นสำคัญ โดยให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีเป็นแห่งแรกในประเทศไทย จากนั้นจึงค่อยๆ กระจายออกไปยังทุกภาคของประเทศไทย

ชาติพันธุ์ไทดำหรือลาวโซ่ง มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งด้านภาษาพูด เครื่องแต่งกาย ความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา แม้ว่าพวกเขาจะได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยนานมากกว่า 235 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2322 ถึง พ.ศ. 2558) มีลูกหลานมาหลายรุ่นแล้ว และได้พบกับคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา จนปัจจุบันนี้ได้นับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อแบบไทดำของตนๆ แต่กระนั้นคนไทยดำในประเทศไทยก็ได้ทอดทิ้งความเชื่อและพิธีกรรมเก่าแก่แห่งชาติพันธุ์เดิมของตน โดยเฉพาะเรื่องผีเขื่อน (ผีเรือน) และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีเขื่อน คำกล่าวนี้ยืนยันได้จากประสบการณ์ตรงของการเข้าไปทำวิจัย เกี่ยวกับ “สารัตถะแห่ง คติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่งในเขตตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร” ของผู้เขียนเองในหลายปีมาแล้ว ซึ่งทำให้ได้ประจักษ์คติความเชื่อและพิธีกรรมของไทดำมากมาย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “ตี 2 ฟังตี 2 ฝ่าย” ซึ่งมีศูนย์กลางแนวคิดตั้งอยู่บนคติความเชื่อเรื่องผีเขื่อน ที่ลูกหลานไทดำต้องให้ความเคารพและยกย่องบูชาด้วยการบอกเล่าและการเซ่นบูชา เพื่อหวังให้ได้รับการปกป้องรักษาจากผีเขื่อนเป็นการตอบแทนในแบบ “ตี 2 ฟังตี 2 ฝ่าย” ในภาษาไทย ซึ่งตรงกับคำในภาษาไทยดำว่า “ตีสองพะ มะสองตาง” ตามคำกล่าวของบ่าวหมอ (ผู้ช่วยหมอ) ในพิธีเสนเขื่อนที่ว่า “...คนได้กินกล่าวตี ผีได้กินกล่าวกุม มันจึงตีสองพะ มะสองตาง ไปบ่จามาบ่ซ้อง...” (สาย ทองเต่าหมก, 2550 : สัมภาษณ์) ซึ่งแปลเป็นใจความได้ว่า คนได้กินอาหาร(ในงานเสน)แล้วก็กล่าวชมว่าตี ผีได้กินเครื่องเช่น(ในงานเสน)แล้วก็กล่าวให้พรและคุ้มครองปกป้อง มันจึงเป็นการตีแบบตี 2 ฟังตี 2 ฝ่าย จะไปไหนมาไหนก็จะตีสะตวก ไม่ติดขัดและขัดข้อง อันจะสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาไทดำ (ลาวโซ่ง) ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีและระหว่างคนกับคนได้ดี ในตอนทำวิจัย ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลต่างๆ ไว้เท่านั้นในรายงานวิจัย มิได้ชี้ชัดลงไปว่า คนไทดำมีแนวคิดว่าด้วยตี 2 ฟังตี 2 ฝ่าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาความสัมพันธ์ระหว่าง

ลูกหลานกับผีเขื่อนและระหว่างเจ้าภาพเสนกับหมอเสนหรือแม่มัด ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงาน

ดังนั้น บททางวิชาการนี้ อันตั้งอยู่บนพื้นฐานส่วนหนึ่งจากข้อมูลวิจัยและเป็นการขยายเพิ่มเติมแนวคิดไทดำ (ลาวโซ่ง) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย ข้อมูลภาคสนาม และหนังสือที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นว่า ผีเขื่อนคือใคร? และมีที่ประเภท? และการพยายามแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมต่างๆที่กระทำต่อผีเขื่อนของลูกหลานไทดำได้สร้างภูมิปัญญาความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานกับผีเขื่อนและเจ้าภาพเสนกับหมอเสนหรือแม่มัด ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสน ในลักษณะ “ตี 2 ผีตี 2 ฝ่าย” อย่างไร? ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีเขื่อน และระหว่างเจ้าภาพเสนกับหมอเสนหรือแม่มัด ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ผ่านพิธีกรรมอันเนื่องด้วยผีเขื่อนที่สะท้อนแนวคิดออกมาได้ ผู้เขียนถือว่า นั่นเป็นภูมิปัญญาไทดำที่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีนัยสำคัญในฐานะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีและคนกับคน ข้อมูลของการต่อยอดประเด็นแนวคิดในครั้งนี้ เป็นการมองวิเคราะห์แนวคิดไทดำในภาพรวม ผ่านพิธีกรรมต่างๆอันเนื่องด้วยผีเขื่อน

2. ความหมายและคติความเชื่อว่าด้วยผีเขื่อนของไทดำ

คนไทดำในประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ใช้ชีวิตแบบเน้นกับคติความเชื่อผีเขื่อน และผีเขื่อนในทัศนะพวกเขา ก็เป็น “สิ่งเหนือธรรมชาติ” ที่แม้มีอาจมองเห็นได้ด้วยตา แต่ก็เชื่อกันว่า ผีเขื่อนมีอยู่จริง และมีอำนาจบันดาลให้เกิดคุณหรือโทษแก่ลูกหลานและใครๆ ที่ประพฤติตนลบหลู่ดูหมิ่นได้จริง ด้วยความเชื่ออย่างนี้ จึงทำให้ลูกหลานไทดำส่วนใหญ่เคารพ นับถือ และยำเกรงต่อผีเขื่อนมาก

ภาพที่ 1 หมอเสนกับล้างทำพิธีเช่นผีเขื่อนในกะล่อห้อง

พ่อ แม่ ปู่ ย่า และญาติพี่น้องฝ่ายพ่อคนใดๆ เกิดตายลงแบบ “ตายดี” (เจ็บป่วยตาย) หลังจากได้ทำพิธีเผาศพและทิ้งระยะเวลาไว้นานพอสมควรแล้ว ลูกหลานก็จะเรียกเชิญให้ขึ้นเรือนมาอยู่ ณ มุมใดมุมหนึ่งของห้อง (กะล่อ) ที่เรียกว่า “กะล่อห้อง” (ห้องผี) โดยให้พวกท่านเป็นใหญ่ในเรือนในฐานะ “ผีเฮือน” เพื่อยกย่อง ให้เกียรติ ทำการเคารพ และทำการเซ่นไหว้เป็นประจำ ผีเฮือนในภาษาไทยดำ ตรงกับภาษาไทยว่า “ผีเรือน” หมายถึงผีที่เป็นใหญ่ในเรือน ผู้มีหน้าที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานในบ้านเรือนให้เป็นอยู่ด้วยดี ตั้งแต่ได้เป็นใหญ่ในเรือนลูกหลานแล้วเป็นต้นไป คนไทดำส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือผีเฮือนว่าเป็น “ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่สำคัญ” ของตนๆ ควบคู่ไปกับหลักพระรัตนตรัยของพุทธศาสนา พวกเขาจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของการนับถือผีเฮือน อันจะทำให้ผิดฮึดของไทดำ จัดว่า “ทำไม่ดี” อันจะเป็นเหตุให้ “ผิดผี” จนผีเฮือนกริ้วโกรธไม่พอใจแล้วลงโทษผู้คนภายในเรือนคนหนึ่งคนใดให้ต้องเจ็บป่วยหรือทำให้มีอันเป็นไป (นำพัวลัย กิจรักษ์กุล, 2523 : 104; เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2542 : 35-36)

คติความเชื่อไทดำเรื่องผีเฮือน เป็นลัทธิบูชาผีบรรพบุรุษ (ancestor worship) ซึ่งสัมพันธ์กับลัทธิวิญญาณนิยม (animism) คนไทดำเชื่อว่า การตายของพ่อ แม่ ปู่ ย่า และญาติพี่น้องฝ่ายพ่อ เป็นเพียงการเปลี่ยนภาวะจากการเป็นอยู่ใน “โลกของคน” ที่มีทั้งรูปกายหยาบ เรียกว่า “กิง” และวิญญาณ เรียกว่า “ผีขวัญ” อยู่ด้วยกันในร่างกายตน ไปสู่ “โลกแห่งผี” ที่มีเพียงผีขวัญหรือวิญญาณอันเป็นภาวะละเอียด ไร้รูปกาย มีอาจมองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น เป็นสิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ ภายหลังกิงหรือรูปกายของพ่อ แม่ ปู่ ย่า และญาติฝ่ายพ่อที่ตายแล้วนั้นๆ ถูกไฟเผาหมดไหม้ไป (สุพรรณ แร่เงิน, 2550 : สัมภาษณ์) ผีขวัญของญาติที่ตายแล้วนั้นๆ ยังคงมีความผูกพันกับลูกหลานในฐานะ “ญาติหว่าสิง (สกุล) เดียวกัน” เหมือนกับตอนที่พวกเขายังเป็นมนุษย์อยู่ใน “โลกของคน”

ตามคติความเชื่อไทดำ การคอยเอาใจใส่ต่อผีขวัญของญาติที่ตายแล้วนั้นๆ ด้วยดี ถูกกำหนดให้เป็น “หน้าที่ผูกพัน” ของลูกหลานที่มีหว่าสิงเดียวกันกับคนตาย และยังคงมีชีวิตอยู่ใน “โลกของคน” โดยการเรียนเชิญผีขวัญคนตายนั้นๆ ให้ขึ้นเรือนมาอยู่เป็นผีเฮือน แล้วจึงทำการสืบทอดตามหว่าสิงของตน และก็ทำการเลี้ยงดูท่าน คนไทดำเชื่อว่า ผีเฮือนที่อยู่ในกะล่อห้อง สามารถช่วยคุ้มครองดูแลลูกหลานและบันดาลความสุขและความเจริญให้เกิดในชีวิตได้ หากว่าท่านได้รับการเคารพ นับถือ เอาใจใส่ และเซ่นไหว้ด้วยดี แต่ถ้าไม่ทำดังนี้แล้วละก็ ญาติที่ตายไปสู่ “โลกแห่งผี” และได้เรียนเชิญให้มาอยู่เป็น “ผีเฮือน” แล้วนั้นๆ ก็อาจมาสร้างปัญหาให้เกิดกับลูกหลานได้ (ปราณี วงษ์เทศ, 2542 : 141) เช่น มาทำให้ให้คนในเรือนเจ็บป่วย หรือมาทำให้ครอบครัวลูกหลานมีเรื่องต้องทุกข์ร้อนใจ ไม่อาจอยู่เย็นเป็นสุขได้ เป็นต้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ที่ติดกันระหว่างลูกหลานกับ

ผีเชื่อน อันเป็นภูมิปัญญาไทดำที่ถูกคิดขึ้นและถูกสะสมมา จึงจำเป็นต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอุดมคติไทดำด้วยดี ในลักษณะมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนกัน แบบ “ดี 2 ผั่งดี 2 ฝ่าย” คือ ดีทางฝ่ายผีเชื่อน และดีทางฝ่ายลูกหลาน ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

3. ผีเชื่อนในความคิดไทดำ 2 ประเภท

ผีเชื่อนตามคติความเชื่อไทดำในประเทศไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ตามจรรยาวัธของผีเชื่อนนั้นๆ (รวม สิงห์วี, 2550 : สัมภาษณ์) ดังนี้ :

3.1 ผีเชื่อนจ้งไฮ

ผีเชื่อนแบบจ้งไฮ เป็นผีเชื่อนที่มีอารมณ์ไม่สู้ดี มีจรรยาวัธมักถือโทษโกรธเคืองใครได้ง่าย ถือสาหาความต่อเรื่องที่ทำผิดพลาด — ผิดผีนั้นๆ แม้เพียงเล็กน้อย ของลูกหลานหรือใครๆ เช่น มีใครนำเหล่าเข้ามากินในเขตเรือน แล้วไม่นำเอาไปเทรินใส่ “ถ้ายกะล่อ” ที่ตั้งวางอยู่ในกะล่อห้องเพื่อให้ผีเชื่อนกินก่อน หรือมีคนอื่นฯ เข้านอนในเรือน แต่ลูกหลานที่เป็นเจ้าของบ้านไม่ได้เข้าไปบอกเล่าผีเชื่อนให้รับรู้ก่อน ผีเชื่อนประเภทนี้เป็นผีที่อาจทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย ถ้าลูกหลานหรือใครๆ กระทำการ “ผิดผีเชื่อน” โดยจะเป็นจนกว่าจะได้กระทำการ “เสียผี” แล้วนั้นแหละ จึงจะหายจากการเจ็บป่วยได้

3.2 ผีเชื่อนไม่จ้งไฮ

ผีเชื่อนแบบไม่จ้งไฮ เป็นผีเชื่อนที่มีอารมณ์ดี มีจรรยาวัธไม่ค่อยถือโทษโกรธเคืองให้ใครง่าย หรือถือสาหาความลูกหลานหรือใครๆ ที่เผลอกระทำผิด เป็นผีเชื่อนใจดี ลูกหลานหรือใครเผลอกระทำการ “ผิดผีเชื่อน” ไปบ้าง ถ้าไม่ร้ายแรงจริงๆ ก็จะไม่ถือสาหาความแล้วลงโทษให้ต้องเจ็บป่วย อันจะส่งผลให้ต้องกระทำการ “เสียผี” เลย

ในผีเชื่อนทั้ง 2 ประเภทนี้ ชาวไทดำในประเทศไทยมีหลักเกณฑ์กำหนดว่า ผีเชื่อนตนใดจะเป็นผีเชื่อนแบบจ้งไฮหรือไม่จ้งไฮนั้น ให้กำหนดพิจารณาได้จากจรรยาวัธส่วนตัวของผีเชื่อนนั้นๆ ในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นมนุษย์ใน “โลกของคน” เป็นเกณฑ์กำหนดหมายสำคัญ คือ ถ้าขณะยังมีชีวิตอยู่ มีจรรยาวัธเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี เป็นคนขี้ดี ผูดจาไม่มีเหตุผล ผูดกันไม่รู้เรื่อง หรือเป็นคนไม่ขี้ดี ผูดจาไม่มีเหตุผล ผูดกันรู้เรื่อง เมื่อตายไปเป็นผีใน “โลกของผี” ก็มีแนวโน้มว่า จะมีจรรยาวัธเป็นอย่างนั้นด้วย เช่น ตอนมีชีวิตอยู่ เป็นคนขี้ขี้ขี้บ่น ขอบคุด่า ขอบซิ่งโกรธ ขี้น้อยใจง่าย ขอบถือโทษโกรธเคืองให้ใครได้ง่าย ตายไปเป็นผีและได้รับการเรียนเชิญให้ขึ้นมาอยู่เป็นผีเชื่อนในเรือนของลูกหลานแล้ว ก็จะเป็นผีเชื่อนแบบจ้งไฮ แต่ตรงกันข้าม ถ้าตอนยังมีชีวิตอยู่ เป็นคนใจดี มีจรรยาวัธร้ายแรง ขอบสนุกสนาน ยิ้มแย้มแจ่มใส มักขอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ เป็นคนมีใจคอหนักแน่น ไม่ค่อยถือโทษโกรธเคืองให้ลูกหลานหรือใครๆ ง่าย เมื่อตายไปเป็นผีและได้รับการเรียนเชิญให้ขึ้นมาอยู่เป็นผีเชื่อนในเรือนของลูกหลานแล้ว ก็จะเป็นผีเชื่อนแบบไม่จ้งไฮ

4. แนวคิดว่าด้วย “ตี 2 ผีตี 2 ฝ่าย” ตามหน้าที่ระหว่างผีเฮือนกับลูกหลาน

ญาติหว่าสิง (สกุล) เดียวกันที่ตายดี (เจ็บป่วยตาย) อันถือว่าเป็น “ผีตี” ตามคติความเชื่อไทดำเท่านั้น ลูกหลานจึงจะเรียกเชิญให้ขึ้นเรือนมาอยู่เป็น “ผีเฮือน” ในห้องผีประจำเรือนที่เรียกว่า “กะล่อห้อง” และเมื่อผีญาติหว่าสิงเดียวกันนั้นๆ ได้รับการสถาปนาให้เป็นผีเฮือนแล้ว ผีเฮือนกับลูกหลานต่างก็มีหน้าที่เชิงสัมพันธ์ที่ต้องปฏิบัติต่อกันแบบ “ตี 2 ผีตี 2 ฝ่าย” ดังต่อไปนี้

4.1 หน้าที่ของผีเฮือนต่อลูกหลานและผีแดน

จากการสำรวจและพูดคุยกับนักปราชญ์ท้องถิ่นไทดำในจังหวัดพิจิตร พบว่า ผีเฮือนที่อยู่ใน “โลกของผี” มีหน้าที่อันจะต้องปฏิบัติต่อลูกหลานและแดนอย่างน้อย 2 ประการ คือ :

1) หน้าที่ของการปกปักรักษาลูกหลานในเรือน ชาวไทดำมีคติความเชื่อว่า ตั้งแต่ได้เชิญผีญาติฯ ให้มาอยู่ในเรือนลูกหลานและมอบหมายให้เป็นใหญ่ในเรือนผ่านพิธีเสนแก่เคราะห์เฮือน (เช่นเพื่อทำบ้านเรือนที่มีเคราะห์เพราะการตายให้เป็นบ้านเรือนที่ไม่มีเคราะห์) อันจะทำให้ผีญาติฯนั้นๆ มีสิทธิเต็มทีในเรือนของลูกหลานนั้นในฐานะ “ผีเฮือน” ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า “ผีประจำบ้านเรือน” หรือ “ผีที่เป็นใหญ่ในเรือน” แล้ว ผีเฮือนก็จะคอยทำหน้าที่สอดส่องดูแลพฤติกรรมของลูกหลานให้เป็นไปตามฮีดคองไทดำ มิให้ใครกระทำการสิ่งใดๆ ให้เป็นการผิดผีหรือผิดฮีดคอง หากลูกหลานคนใดประพฤติดีผี ผิดฮีดคอง ก็จะบอกเตือนให้รู้สึกตนผ่านการทำให้เจ็บป่วยหรือทำให้มีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ลูกหลานคนนั้นๆ ขอบมาผีเฮือน และเสียผี ด้วยความสำนึกผิดต่อผู้เป็นใหญ่แท้จริงในเรือน จากนั้นก็ประพฤติปรับปรุงตนให้เป็นไปตามฮีดคองไทดำต่อไป

จากหน้าที่ที่ปฏิบัติอย่างนี้ จึงกล่าวได้ว่า ผีเฮือนมีอำนาจเชิงควบคุมดูแล ชัดเภา และจัดการพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของลูกหลานในตระกูลให้เป็นไปตามฮีดคอง และมีอำนาจเชิงตลบันดาลความเจ็บป่วยให้แก่ลูกหลานผู้ล่วงละเมิดฮีดคอง (เทพพร มังธานี, 2556 : 170) ได้ด้วย ซึ่งเป็นอำนาจของการทำให้กลัวเกรงและการลงโทษ เพื่อเป็นการเตือนและปรามพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของลูกหลาน นี่นับเป็นภูมิปัญญาไทดำของการใช้ผีเพื่อการควบคุม ชัดเภา และจัดการคน เป็นเสมือนกฎเกณฑ์ทางสังคมในการควบคุมดูแลสมาชิกในตระกูลและชุมชน

บ้านเรือนใดที่ผีเฮือนคอยปกปักรักษาสมาชิกในเรือนให้อยู่ดีมีสุข ไม่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่งต้องตาย และไม่มีเครือญาติหว่าสิงเดียวกันคนใดๆ ต้องตาย บ้านเรือนหลังนั้น

ย่อมถือว่าเป็น “เขื่อนดี” ลูกหลานก็จะทำการเช่นไหว้ให้ผีเขื่อนกินตามมือเวงตงในทุกๆ 5 วันสำหรับผีผู้ตัว และทุกๆ 10 วันสำหรับผีผู้น้อย เป็นการตอบแทนคุณในการช่วยให้ความคุ้มครองดูแลด้วยดีของผีเขื่อน แต่หากเกิดมีสมาชิกครอบครัวหรือญาติหว้าสังเดียวกันคนใดๆ ต้องตาย ถ้วยกะล่อ 2 ใบ (ใบเล็ก 1 ใบ ใบใหญ่ 1 ใบ) ในกะล่อห้อง ที่ปกติแล้วจะหงายวางอยู่ อันเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อหมายถึง คนในเรือนหลังนั้นๆ อยู่เย็นเป็นปกติกันดี ไม่มีผู้ใดต้องมาตายจาก และลูกหลานก็ยังเลี้ยงผีเขื่อนอยู่เป็นประจำนั้น ก็จะถูกทำให้คว่ำลง เพื่อเป็นเครื่องหมายบอกว่า บ้านเรือนหลังนั้นเป็นเรือนไม่ดี เหตุว่ามีคนตาย จึงจะไม่มีการเลี้ยงผีเขื่อนไปอีกนานวัน เป็นที่สิงโทษผีเขื่อนที่ปล่อยให้ผีคนต้องตายในเรือนหลังนั้น จนกว่าเวลาจะผ่านไปโดยไม่ผีคนตายอีกประมาณ 3 ปี และได้ผ่านการทำพิธีทำเรือนให้เป็นเรือนดีอีกครั้งแล้วนั้นแหละ จึงจะกลับมาหงายถ้วยกะล่อ 2 ใบนั้นได้ แล้วจึงทำการเลี้ยงผีเขื่อนตามปกติอีกครั้ง

จากที่กล่าวมาในข้อนี้ จึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ว่า ผีเขื่อนมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับลูกหลานหรือสมาชิกในตระกูลในการควบคุมดูแลให้อยู่ดีมีสุข ลูกหลานถือเป็นบุญคุณ จึงได้ตอบแทนบุญคุณโดยการแสดงความเคารพและเช่นไหว้ให้กินตามมือเวงตงของผีเขื่อน แต่กระนั้นถ้าผีเขื่อนปล่อยให้ลูกหลานหรือสมาชิกในตระกูลคนใดต้องตาย ลูกหลานก็สามารถต่อรองได้แบบ “ปฏิสัมพันธ์เชิงต่อต้าน” โดยวิธีการคว่ำถ้วยกะล่อ จากนั้นไม่กระทำการเช่นไหว้ต่อผีเขื่อนได้นานถึง 3 ปี และภายหลังได้ทำพิธีทำเรือนให้เป็นเรือนดีแล้วนั้นแหละ จึงจะกลับมาทำการเช่นไหว้ผีเขื่อนของตนได้อีกครั้ง

2) หน้าที่ของการไปเฮาเถน ชาวไทดำมีคติความเชื่อว่า เมื่ออยู่เป็นผีเขื่อนในเรือนของลูกหลาน ผีเขื่อนเองก็มีเจ้านายใหญ่อยู่ คือ มีผีเถนหรือผีฟ้าบนเมืองฟ้าเมืองเถนผู้คอยทำหน้าที่ปกครองหมู่ผีต่างๆ ตามลำดับชั้นและผู้คนที่ทั้งหลาย ดังนั้น เมื่อถึงช่วงฤดูกาลของรอบปีมาถึงเช้า ผีเขื่อนจึงต้องเดินทางไปเฝ้าเถนเพื่อทำการแสดงเคารพไหว้ต่อเถนหลวงผู้เป็นนายใหญ่ของบรรดาผีทั้งปวงที่เมืองฟ้าเมืองเถน ตั้งแต่เดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 ของทุกปี จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวไทดำในประเทศไทย ที่จะบอกสอนลูกหลานของตนๆ ให้รับรู้ ว่า ในเดือนเหล่านี้ จะไม่ให้ทำพิธีปาดตง (เลี้ยงผีเขื่อนประจำ 5 วันหรือ 10 วันตามมือเวงตง) และพิธีเสนเขื่อน (เลี้ยงผีเขื่อนครั้งใหญ่ประจำทุกๆ 3 ปี) เนื่องจากเชื่อกันว่า “ผีเขื่อนบ่อยู่ ไปเฮาเถน” (ผีเรือนไม่อยู่ในกะล่อห้อง เดินทางไปเข้าเฝ้าเถนที่เมืองฟ้าเมืองเถน) ผีเขื่อนจะเดินทางกลับมายังโลกมนุษย์ และมาอยู่ในกะล่อห้องตามเดิมอีกครั้ง ก็จะเป็นกลางเดือน 11 ไปแล้วนั้นแหละ (เมือง โปะโดย, 2550 : สัมภาษณ์)

ผู้เขียนตีความว่า ผีเฮี้ยนไปเฮาแถนหรือไปเข้าเฝ้าแถน ก็เพื่อไปแสดง การเคารพไหว้ต่อแถนในฐานะ “ตัวแทนติดต่อระหว่างมนุษย์กับแถน” ที่คอยทำหน้าที่เป็น บริวารรับใช้แถนในการคุ้มครองดูแลลูกหลานอยู่ใน “โลกของคน” โดยจะเดินทางไปเข้าเฝ้า แถนเพื่อบอกเล่าถึงพฤติกรรมดีหรือไม่ดีของลูกหลานให้แถนได้รับทราบ และร่วมปรึกษา ราชการฟ้า-ดินกับแถน ซึ่งคล้ายคลึงกับคติความเชื่อจีนโบราณระหว่างผีบรรพบุรุษกับเทียน หรือช่างตีฉะนั้น

4.2 หน้าที่ของลูกหลานต่อผีเฮี้ยน

หน้าที่ระหว่างผีเฮี้ยนกับลูกหลาน ตามแนวคิดไทดำ เป็นหน้าที่ของการสร้างผล ประโยชน์ต่างตอบแทนกัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผีต้องการให้ลูกหลานเอาใจ ให้การเคารพนับถือ ให้เกียรติ และให้เครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน ส่วนฝ่ายลูกหลานเองก็ต้องการให้ผีเฮี้ยนช่วย ปกป้องรักษาพวกตนในเชิงควบคุม ชัดเภาล จัดการ และช่วยดลบันดาลให้เกิดความเจริญ รุ่งเรืองในชีวิต ในเมื่อได้รับการเอาใจ ให้ความเคารพนับถือ และให้เครื่องเซ่นไหว้เป็นอย่างดี ดังนั้น จึงมีเชื่อว่าผีเฮี้ยนจะมีหน้าที่อันต้องปฏิบัติในฐานะ “ผีดีผีซื่อ” ต่อลูกหลานฝ่ายเดียว เท่านั้น (สุพรรณ แร่เงิน, 2550 : สัมภาษณ์) แม้ลูกหลานเองก็ยังมีหน้าที่อันต้องปฏิบัติด้วย ต่ผีเฮี้ยนเป็นการตอบแทนด้วย

ตามคติไทดำในประเทศไทย ลูกหลานมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติต่อผีเฮี้ยนใน เรือนของตน 3 ประการ คือ 1) หน้าที่บอกเล่าให้ผีเฮี้ยนรับรู้ 2) หน้าที่เลี้ยงดูผีเฮี้ยน และ 3) หน้าที่ช่วยเหลือผีเฮี้ยน ลูกหลานไทดำต้องกำหนดหน้าที่เหล่านี้ไว้ในจิตใจตนเอง และ ถือปฏิบัติให้เป็นไปตามฮีดคองและระยะเวลาที่กำหนดเป็นหลักปฏิบัติด้วยดี นับตั้งแต่ได้ เขิญผีญาติที่ตายดีให้ขึ้นมาอยู่ในเรือนในฐานะผีเฮี้ยนและได้จกรายชื่อผู้ที่ตายนั้นๆ ลงใน “บั้งผีเฮี้ยน” (สมุดบันทึกรายชื่อผีเฮี้ยนประจำเรือน) แล้ว

การกระทำหน้าที่ของลูกหลานต่อผีเฮี้ยนในกะล่อห้อง อันถือเป็นภูมิปัญญาความ สัมพันธระหว่างคนกับผี ตามคติความเชื่อไทดำในประเทศไทย สามารถกระทำได้ผ่าน พิธีกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับการบอกเล่าให้ผีเฮี้ยนรับรู้

การบอกเล่าเรื่องราวใดๆ อันจะบังเกิดขึ้นในบริเวณบ้านเรือนให้ผีเฮี้ยน รู้ก่อน ถือเป็นกิริยาแสดงความเคารพ นับถือ และให้เกียรติต่อผีเฮี้ยนของลูกหลานไท ดำโดยแท้ ทั้งนี้ก็เพราะถือว่าผีเฮี้ยนเป็นผีที่เป็นใหญ่ที่สุดในเรือนลูกหลาน การไม่บอกผี เฮี้ยนให้รับรู้ก่อน แล้วกระทำการสิ่งใดๆ โดยพลการ ผีเฮี้ยนอาจถือโทษโกรธเคืองให้ได้ ด้วย ถือว่าเป็นการไม่ให้ความเคารพ นับถือ และให้เกียรติท่าน จึงอาจลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ก็ได้ เช่น ทำให้เจ็บป่วย ทำให้ไม่อาจนอนหลับในเรือนได้ เนื่องจากถูกรบกวนโดยการ

มาแสดงตนให้เห็นหรือมาดึงแขนดึงขาให้นอนสะดุ้งหวาดผวาตื่น จนกว่าเจ้าของเรือนหลังนั้นที่เป็นลูกหลานจะมีการบอกกล่าว ขอโทษ และเสียดี ต่อผีเชื่อน

จากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ไทดำ พบว่า ชาวไทดำจะทำการบอกเล่าให้ผีเชื่อนรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ อันจะบังเกิดขึ้นในหรือนอกบริเวณบ้านเรือนของลูกหลานผ่านพิธีกรรม 2 พิธี ดังต่อไปนี้

1) **พิธีหนองก้อ** เป็นพิธีที่ลูกหลานเข้าไปบอกให้ผีเชื่อนรับรู้แบบธรรมดาว่า จะเกิดอะไรขึ้นในหรือนอกเรือนที่ผีเชื่อนเป็นใหญ่อยู่ โดยลูกหลานจะถือขันหมากพลู (มะปราง) ขันน้ำ และเหล้า 1 ขวด หรืออย่างน้อยที่สุดก็ถือเหล้า 1 ขวด เข้าไปวางในกะล่อห้อง (ห้องผี) เปิดขวดเหล้ารินใส่ถ้วยกะล่อให้ผีเชื่อนได้กิน แล้วจึงนั่งทำพิธีบอกกล่าวให้ผีเชื่อนรับรู้ก่อน ในทุกครั้งที่จะมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในหรือนอกเรือน เช่น (1) มีลูกหลานหรือใครนำเหล้าเข้ามากินในเรือน (2) มีคนอื่นนอกจากสมาชิกครอบครัวเข้ามาหลับนอนในเรือน (3) มีการกระทำกิจหรือจัดงานใดๆ ในเรือน (4) มีการย้ายบ้านหรือโยกย้ายไปอยู่ ณ ที่แห่งหนใด และ (5) มีสมาชิกในเรือนคนใดจะไปสมัครสอบหรือแข่งขันอะไรที่ไหน เป็นต้น

2) **พิธีกิว** เป็นพิธีบอกเล่าให้ผีเชื่อนรับรู้แบบกล่าวให้สัญญาในเมื่อลูกหลานเจ็บป่วยและรับรู้สาเหตุจากหมอเยื้อง (หมอเสี่ยงทายไทดำ) ว่า อาการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากผีเชื่อนทำให้เป็นไป โดยลูกหลานหรือหมอเสนที่ถูกเชิญให้มาทำพิธีแทน จะถือขันหมากพลู (มะปราง) ขันน้ำ และเหล้า 1 ขวด เข้าไปในกะล่อห้อง (ห้องผี) แล้วเทรินเหล้าและบอกกิวให้ผีเชื่อนรับรู้ว่า “ถ้าเจ็บป่วยเพราะผีเชื่อนทำให้เป็นจริง ก็ขอให้หายเจ็บป่วยในวันพรุ่งนี้นะ จะถือว่าเป็นจริงตามที่ว่า แล้วจะทำพิธีเช่นให้กิน” (รวม สิงหวิ, 2550 : สัมภาษณ์) การกระทำการกิวอย่างนี้ก็เพื่อให้แน่ใจว่า ที่เจ็บป่วยอยู่นั้นๆ มีสาเหตุมาจากผีเชื่อนทำให้เป็นจริงๆ จะได้ทำพิธีแก้ด้วยการเสนหรือเซ่นให้กินแบบไม่ผิดวิธีแก้ต่อไป

4.2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูผีเชื่อน

การเลี้ยงดูผีเชื่อนให้ได้กินอิ่มและสุขสบาย ถือเป็นกิริยาแสดงความกตัญญูรู้คุณของลูกหลานต่อผีบรรพบุรุษของตน ด้วยว่าผีเชื่อนในคติความเชื่อไทดำ ก็คือผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่-ย่า และผีญาติพี่น้องฝ่ายพ่อที่ตายดี ผู้ซึ่งครั้งหนึ่งขณะยังมีชีวิตอยู่ใน “โลกของคน” ได้เคยทำอุปการคุณต่อลูกหลานไว้ ลูกหลานระลึกนึกถึงบุญคุณพวกท่านที่ไปอยู่ใน “โลกของผี” แล้วนั้น จึงเรียกเชิญพวกท่านให้มาอยู่ใน “กะล่อห้อง” ตามฮีดคองไทดำ เพื่อให้เป็นที่สิงสถิตอยู่ของพวกท่าน เมื่อถึงเวลาตามที่ฮีดคองกำหนด ก็จะกระทำการเลี้ยงดูพวกท่านให้อิ่มหนำสำราญ เพื่อตอบแทนบุญคุณพวกท่าน ในขณะที่เดียวกันก็หวัง

ให้พวกท่านช่วยปกป้องรักษาและดลบันดาลพวกตนให้อยู่เย็นเป็นสุขและรุ่งเรืองในชีวิต (สุพรรณ แร่เงิน, 2550 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาพิธีกรรมไทดำ พบว่า ชาวไทดำในประเทศไทย จะกระทำการเลี้ยงผีเฮือนให้อิ่มหนำสำราญและเป็นสุขสบายผ่านพิธีกรรม 3 พิธีด้วยกัน ดังต่อไปนี้

1) **พิธีปาดเซอ** เป็นพิธีเช่นผีเฮือนด้วยของกินต่างๆ ในวันที่ไม่ตรงกับ “มือเวตง” (วันเลี้ยงผีเฮือนเป็นประจำตามปฏิทินไทดำ) ของผีเฮือน โดยจะกระทำพิธีนี้ในโอกาสพิเศษที่ลูกหลานทำอาหารพิเศษกินหรือได้ของกินพิเศษมายังบ้านเรือน เช่น ทำขนมจีน ทำขนมกระยาสาธ หรือซื้อหาผลไม้ต่างๆ เข้ามาบ้าน คิดถึงผีพ่อ แม่ ปู่ ย่า และญาติๆ ฝ่ายพ่อที่ตายแล้วนั้นๆ ก็จะเอาของกินที่มันนั้นใส่จานหรือถาด แล้วจึงนำเข้าไปวางไว้ในกะล่อห้องเพื่อเช่นให้ผีเฮือนได้กินกัน จากนั้นก็ทิ้งของกินนั้นๆ ไว้สักครู่ใหญ่ เป็นที่ให้ผีเฮือนได้กินกันจนอิ่มก่อน ต่อแต่นั้นจึงเข้าไปยกเอาออกมากินกันเองต่อไป (มา สระทองอินทร์, 2550 : สัมภาษณ์) ถือเป็นพิธีเช่นผีเฮือนในโอกาสพิเศษที่ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอนตามปฏิทินไทดำ อีกทั้งชาวไทดำที่กระทำพิธีนี้ก็ไม่แน่ใจนักว่า ผีเฮือนจะได้กินของกินที่นำไปวางในกะล่อห้องนั้นหรือไม่ เหตุว่ามีไช้เป็นมือเวตงของผีเฮือน ซึ่งตามคติความเชื่อไทดำถือว่า ผีเฮือนจะอยู่หรือมาเพื่อกินเครื่องเช่นของลูกหลานในมือเวตงของพวกท่านเท่านั้น

พิธีปาดเซอที่กระทำกันโดยลูกหลานไทดำ กระทำกันก็เพื่อหวังว่า ถ้าผีเฮือนอยู่ในกะล่อห้อง ก็จะไดกินของกินที่พวกตนนำเอาเข้าไปวาง “ปาดเซอ” หรือตั้งวางเอาไว้ให้กินในกะล่อห้องนั้นแน่นอน แต่ก็ถือการทำให้พิธีปาดเซออย่างนี้ว่าเป็นกิริยาที่ดี น่ายกย่อง เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ นับถือ ให้เกียรติต่อผีเฮือน และแสดงออกซึ่งการกตัญญูรู้คุณต่อผีพ่อ-แม่และผีปู่-ย่าของตนๆ สำหรับลูกหลานที่มีใจระลึกนึกถึงผีเฮือน ไม่ปล่อยปะละเลยให้พวกท่านอดอยากหิวโหย จนต้องมาทำให้ลูกหลานเจ็บป่วยเพื่อสื่อบอกการขอกินเครื่องเช่นกับลูกหลาน

2) **พิธีปาดตง** เป็นพิธีเช่นผีเฮือนที่กระทำเป็นประจำตามมือเวตงผีเฮือนและที่กระทำประจำปีในกะล่อห้อง ปาดตงเป็นคำผสมของคำ 2 คำระหว่าง “ปาด” หมายถึงการนำเอาเครื่องเช่นไปวางตั้งไว้ในกะล่อห้อง กับ “ตง” เป็นคำย่อของคำว่า “มือเวตง” ซึ่งหมายถึงวันที่กำหนดแน่นอนให้เป็นวันเลี้ยงผีเฮือนเป็นประจำด้วยเครื่อง เช่น โดยจะหมุนเวียนกันไปตามปฏิทินไทดำ ซึ่งมีอยู่ 10 วัน คือ มือฮวง มือเต่า มือกำ มือกาบ มือฮับ มือฮาย มือเมิง มือเป็ก มือกัต และมือชด (กต) ซึ่งโดยปกติจะถือเอา “วันที่เชิญผีปู่หรือผีพ่อขึ้นเรือนมาเป็นผีเฮือน” เป็นมือเวตงของผีเฮือน (สุพรรณ พัทักษ์

พงษ์, 2550 : สัมภาษณ์) ดังนั้น ปาดตงจึงหมายถึงพิธีการนำเครื่องเช่นเข้าไปตั้งวางเอาไว้
ในกะล่อห้องตามวันที่กำหนดไว้ให้เป็นวันเลี้ยงผีเฮือนเป็นประจำ (มือเวนต์ง)

การทำพิธีปาดตง ถูกกำหนดเป็นหน้าที่ที่ลูกหลานไทดำผู้ซึ่งมี
ความกตัญญูรู้คุณต่อผีบรรพบุรุษของตนๆ ในหัวใจ ควรปฏิบัติเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณและ
ตอบแทนบุญคุณของผีพ่อ-แม่และผีปู่-ย่า รวมทั้งผีญาติฝ่ายพ่ออื่นๆที่ตายดี ซึ่งอยู่ในโลก
ของผี เพื่อให้มีของกิน เหมือนตอนที่พวกท่านยังมีชีวิตอยู่ในโลกของคน และในทางกลับ
กันก็เพื่อขอให้ผีเฮือนที่อยู่ในโลกของผีช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครองครอบครัวของลูกหลาน
ในโลกของคนให้อยู่ดีมีสุข ชาวไทดำเชื่อว่า การทำพิธีปาดตงให้ผีเฮือนกินอย่างนี้ จะทำให้
ผีเฮือนพอใจ เหตุถือว่าการเลี้ยงผีเฮือนด้วยดี ผีเฮือนจะพอใจ และเมื่อผีเฮือนพอใจ ก็จะ
ตอบแทนด้วยการช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป
และด้วยเชื่ออย่างนี้ ลูกหลานไทดำจึงนิยมทำพิธีปาดตงสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่ขาด
สายจนถึงปัจจุบันนี้

พิธีปาดตง ตามฮีตคองไทดำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) พิธีปาดตงธรรมดา มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ปาดตงน้อย”

เป็นพิธีนำปานผิวนหรือภาตใส่เครื่องเช่นปาดตงเข้าไปตั้งวางให้ผีเฮือนกินในกะล่อห้อง
(ห้องผี) ตามมือเวนต์งผีเฮือนประจำหว่าสิง (สกุล) ทุกๆ 5 วันสำหรับผีผู้ดำว และ 10 วัน
สำหรับผีผู้น้อย เป็นพิธีที่ทำอย่างธรรมดา ไม่ใหญ่โต ที่จะต้องกระทำเป็นประจำครอบครัว
ในทุกรอบ 5 วัน (ผู้ดำว) หรือ 10 วัน (ผู้น้อย) ด้วยอาหารเครื่องเช่นแบบธรรมดา อย่างที่
คนในครอบครัวกินกันในชีวิตประจำวัน คือ ข้าว 2 ถ้วยและกับข้าว 2 ถ้วย โดยการตักข้าว
และกับข้าวใส่ถ้วยไว้ก่อน ๆ ที่คนในครอบครัวจะตักเอาไปกิน เป็นพิธีเล็กๆ ที่มีได้มีใครอื่น
เข้ามาร่วมพิธีด้วย จึงเรียกกันว่า “พิธีปาดตงธรรมดา” หรือ “พิธีปาดตงน้อย” ผู้ประกอบ
พิธีอาจเป็นสมาชิกครอบครัวคนใดๆ ก็ได้ในครอบครัวที่นับถือผีเดียวกัน และรู้จักวิธีพุดบอก
และขอพรต่อผีเฮือนได้

พิธีปาดตง ต้องกระทำในวันที่ตรงกับมือเวนต์งของผีเฮือน
เท่านั้น จึงจะจัดว่าเป็นปาดตง ถ้าไม่ตรง ก็จะเป็นได้เพียงปาดเซอ เหตุถือว่า ทุกๆ 5 วัน
หรือ 10 วันเป็นวันเลี้ยงผีเฮือนประจำเรือนตามที่ได้บอกไว้กับญาติที่ตายดีนั้นๆ ตั้งแต่วัน
สิ้นใจตายและวันบอกทางผีไปป่าแหว (ป่าช้า) ว่า “วันนั้นวันนี้เป็นมือเวนต์งมึงเรีย ไซ้มึงมา
กิน” บ้านเรือนที่มีคนตายและได้เชิญผีขวัญของญาติที่ตายดีนั้นๆ ขึ้นมาอยู่เป็นผีเฮือนแล้ว
จะต้องทำบ้านเรือนที่ถือผีเป็น “เฮือนฮ้าย” (เรือนไม่ดี ไม่เป็นมงคล) ให้กลับกลายเป็น “เฮือน
ดี” ผ่านพิธีเสนกวัดก้วย (เช่นปักกวาดเรือนให้สะอาด) และพิธีเสนแก้เคราะห์เฮือน (เช่น
แก้เคราะห์เรือนที่ไม่ดีเพราะการตายให้กลายเป็นบ้านเรือนดี) เสียก่อน จากนั้นจึงหยาย

ด้วยกะล่อในกะล่อห้องที่คว้าเอาไว้เพราะมีการตายนั้นเพื่อปาดตงให้ผีเฮือนได้กินตามมือ
เวนตง

พิธีปาดตงนี้ ลูกหลานจะทำในวันก่อนหรือหลังมือเวนตงผีเฮือน
มิได้ จะถือว่าผิดฮืดคองไทดำ ทั้งผีเฮือนก็อาจไม่มากินเครื่องเซ่นก็ได้ เหตุว่าเขย (หมอทำ
พิธีศพไทดำ) ได้บอกให้ผีผู้ตายมากินเครื่องเซ่นของลูกหลานในวันที่เป็นมือเวนตงเท่านั้น
มิได้ให้มากินทุกวัน (รวม สิงหวิ, 2550 : สัมภาษณ์) คำอธิบายอย่างนี้สอดคล้องกับที่สมคิด
ศรีสิงห์ (2537 : 79) กล่าวไว้ว่า การเชิญผีเฮือนให้มากินปาดตงทุกๆ 5 วันหรือ 10 วันนั้น
จะคลาดเคลื่อนวันมิได้ เพราะหากไม่ตรงวันเลี้ยงผีเฮือนแล้ว “ผีเฮือนอาจไม่อยู่และไม่ได้
มารับอาหารที่มาเช่นไหว้ จึงจำเป็นต้องเซ่นไหว้ให้ตรงกับวันกำหนด” ที่เรียกว่า
“มือเวนตง”

(2) พิธีปาดตงข้าวใหม่ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ปาดตงใหญ่”
เป็นพิธีเซ่นผีเฮือนเป็นประจำปี โดยลูกหลานจะนำปานผ็อนหรือถาดใส่เครื่องเซ่นที่มีข้าว
ใหม่ที่ได้จากฤดูการทำนาประจำปีของลูกหลานเป็นเครื่องเซ่นสำคัญ พร้อมกับถาดอีกหนึ่ง
ใบที่ใส่ขนมและผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาล เข้าไปตั้งวางในกะล่อห้องเพื่อให้ผีเฮือนกินในรอบ
หนึ่งปี เพียงครั้งเดียวในเดือน 12 หรือเดือนอ้าย ก่อนการลงมือเก็บเกี่ยวข้าวหรือหลังจาก
การเก็บเกี่ยวข้าวและสีข้าวมีข้าวใหม่กินแล้ว จึงนำเอาข้าวใหม่นั้นมาปรุงเป็นเครื่องเซ่นให้
ผีเฮือนกิน พิธีนี้จะจัดเครื่องเซ่นเป็นพิเศษและใหญ่โตกว่าพิธีปาดตงธรรมดา จึงเรียกว่า
“พิธีปาดตงข้าวใหม่” หรือ “พิธีปาดตงใหญ่” วันจัดพิธีก็มักเลือกวันดีในช่วงข้างขึ้นของเดือน
คู่และวันพร้อมของลูกหลานที่ตรงกับมือเวนตงของผีเฮือน

ภาพที่ 2 ผู้รู้ฮืดคองไทดำกำลังกล่าวเชิญผีเฮือนให้มากินเครื่องเซ่นปาดตงข้าวใหม่
แทนลูกหลาน ในพิธีปาดตงข้าวใหม่

พิธีปาดตงข้าวใหม่ในทัศนะคนไทดำ สื่อภูมิปัญญาสำคัญว่า ลูกหลานทำนามีข้าวใหม่กินแล้ว ก็ให้ระลึกนึกถึงผีเฮือนที่เชื่อกันว่า ท่านได้ให้การปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลพวกตนมา จึงทำเครื่องเช่นจากข้าวใหม่ คือ “ข้าวเฒ่า ข้าวฮาง ข้าวต๊ะหลาย ข้าวหลาม และข้าวสุก” พร้อมทั้งปลาบั้งต๊ิบ กบบั้งโ๋ เกงหน่อส้มใส่ไก่ ผักจ๊ิบกับข้าวอื่นๆ อีก 4 อย่าง และผลไม้ตามฤดูกาล น้ำ หมากพลู เหล้า แล้วนำเข้าไปในกะล่อห้องให้ผีเฮือนได้กินกันก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนและคนในครอบครัว และเพื่อแสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณต่อผีเฮือนที่ได้ให้ความปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลมาด้วยดี ทำให้พวกตนอยู่ดีมีข้าวกิน ทั้งยังมีชีวิตอยู่รอดมาได้ จนได้มีข้าวใหม่กินอีกรอบปีหนึ่ง

ชาวไทดำในประเทศไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา จึงนิยมทำพิธีปาดตงข้าวใหม่ โดยจะเชิญญาติพี่น้องผี (หว่าสิง) เตียวกัน (สกุลเตียวกัน) และญาติ โดยการแต่งงาน รวมทั้งคนรู้จักมักคุ้น ให้มาร่วมพิธีและกินอาหารปาดตงร่วมกัน คือ ในวันทำพิธีปาดตงนี้ เมื่อผู้มีอาวุโสในเรือนบอกกล่าวผีเฮือนให้มากินเครื่องเช่นปาดตง หรือคนในเรือน หากไม่มีใครสามารถบอกเชิญผีเฮือนได้ ก็อาจบอกเชิญให้หมอเสน (หมอที่ทำพิธีเช่นผี) ให้มาช่วยบอกกล่าวผีเฮือนแทนก็ได้ จากนั้นจึงออกมาจากกะล่อห้อง ทิ้งไว้สักพักใหญ่ กว่าผีเฮือนกินเครื่องเช่นอิ่มกันแล้ว ก็ให้นำน้ำและหมากพลูมาเติมใส่อีก พร้อมทั้งยกกับข้าวมาเสริมอีก 1 สำรับ ทิ้งไว้สักครู่หนึ่ง ต่อแต่นั้นภรรยาและสะใภ้ของเจ้าของเรือนก็ช่วยกันเข้าไปยกอาหารคาวหวานออกมาเพื่อแจกจ่ายให้แก่ผู้มาร่วมพิธีปาดตงข้าวใหม่นั้นๆ ได้กินกันต่อไป

อาหารปาดตงถือว่าเป็น “ของมงคลเหลือกินจากผีเฮือน” ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่มาร่วมพิธีจะกินอาหารปาดตงข้าวใหม่ร่วมกัน เมื่อกินอาหารคาวหวานที่เป็นมงคลอิ่มกันดีแล้ว ก็จะลากลับบ้าน ซึ่งก็มักจะได้รับแจกข้าวต้มมัด 4 - 5 มัด เพื่อนำกลับไปเลี้ยงเรือนของตนๆ ด้วย เป็นการตอบแทนน้ำใจที่ได้มาร่วมพิธีปาดตงข้าวใหม่ และขณะจะอำลาจากไป ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านนั้นๆ ก็จะกล่าวให้พรแก่เจ้าภาพ (กันได้กินกล่าวดี) เป็นการตอบแทนน้ำใจคืนให้แก่เจ้าภาพด้วย

(3) พิธีเสนเฮือน มีชื่อเรียกง่าย ๆ อีกอย่างว่า “เสนใหญ่” เป็นพิธีเช่นผีเฮือนครั้งใหญ่ในรอบ 3 ปี เป็นพิธีที่จะต้องใช้เครื่องเช่นมากอย่าง ต้องมีหมอเสนมาทำพิธีเช่นให้ และต้องมีญาติผีเดียวกันและคนอื่นๆ จำนวนมากมาร่วมพิธีด้วย จึงถือว่าเป็นการเลี้ยงผีเฮือนครั้งใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมจัดกันในทุก 3 ปีต่อครั้ง ยกเว้นครอบครัวที่ไม่มีเงินหรือไม่มีความพร้อม ระยะเวลาของการทำพิธีเสนเฮือนจึงอาจเลื่อนออกไปเป็น 4 หรือ 5 ปีต่อครั้ง นับจากวันที่ได้เชิญผีขวัญผู้ที่ตายดีขึ้นเรือน หรือนับจากการได้ทำพิธีเสนเฮือนครั้งก่อนมา แม้ว่าจะพอสามารถต่อรองกับผีเฮือนโดยอ้างถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ

ได้ แต่ก็ไม่ควรทิ้งเวลาไว้ให้นานไปนัก เหตุว่าอาจทำให้ผีเชื่อนกริ้วโกรธ หากว่าลูกหลาน ละเลยต่อหน้าที่ของการเลี้ยงดูตน ปล่อยให้ห้อยหยอกหวีโหย จึงอาจลงโทษให้เจ็บป่วยหรือ มีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นในครอบครัวก็ได้

พิธีเสนเชื่อน เป็นภูมิปัญญาของการเลี้ยงดูผีเพื่อให้ผีเชื่อนพอใจ จะได้ให้การปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขและเจริญรุ่งเรืองในชีวิต (ผีได้กินกล่าวกุ่ม) พิธีกรรมสะท้อนถึงการแสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณต่อผีเชื่อน คือ ผีพ่อ-แม่และผีปู่-ย่า หรือผีบรรพบุรุษที่ได้ให้กำเนิดตนหรือเคยเลี้ยงดูตนมา ให้เติบโตใหญ่โตโดยเชื่อกันว่า เมื่อได้ทำการเลี้ยงดูผีเชื่อนด้วยดีแล้ว ผีเชื่อนก็จะปกป้องรักษาและช่วยคุ้มครองดูแลตนและคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข และเจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขึ้น (เอ็ดหมา นเอ็ดขึ้น) ดังนั้น พิธีเสนเชื่อนจึงถือเป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อให้สวัสดิการแก่ผีเชื่อนและเพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่ลูกหลานแบบตี 2 ผังตี 2 ฝ่าย (ตีสองพะ มะสองตาง) โดยแท้

การทำพิธีเสนเชื่อนสำหรับลูกหลานไทดำ อาจมาจาก 2 สาเหตุ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ (1) ทำเพราะต้องการจะตอบแทนบุญคุณผีเชื่อน และ (2) ทำเพราะผีเชื่อนอยากจะกินเครื่องเซ่น จึงมากระทำให้ลูกหลานหรือคนในครอบครัวคนใด เจ็บป่วยหรือมีอันเป็นไป เมื่อรู้สาเหตุและทำพิธีทักบอกผีเชื่อนเพื่อทำคนป่วยให้หายเจ็บป่วยให้ทันทีแล้ว จึงได้กระทำพิธีเสนเชื่อนให้ผีเชื่อนกิน

พิธีเสนเชื่อนที่ชาวไทดำนิยมจัดกันอยู่ มีลำดับขั้นตอนเฉพาะที่สัมพันธ์กับแนวคิด “ตี 2 ผังตี 2 ฝ่าย” (รวม สิงห์วี, 2550 : สัมภาษณ์) ดังต่อไปนี้

(1) พิธีมักเริ่มต้นด้วยการเลี้ยงหมูเองไว้ให้ตัวโตใหญ่ก่อน และเมื่อเห็นว่าหมูที่เลี้ยงไว้ นั้นตัวใหญ่ได้ที่แล้ว เจ้าภาพเสนที่เรียกว่า “เจ้าเสื่อเจ้าเสน” ก็จะไปหาหมอเสนเพื่อกำหนดวันทำพิธีเสนเชื่อน โดยนิยมกำหนดให้เป็นวันตี 2 ฝ่ายแบบ “ตี 2 ผังตี 2 ฝ่าย” คือ ตีฝ่ายของหมอเสน ก็คือเป็นวันที่หมอว่างและไม่ตรงกับมือเวงตงของหมอเสน และตีฝ่ายเจ้าภาพเสน ก็คือ เป็นวันดีและสะดวกของเจ้าภาพเสนในช่วงข้างขึ้นของเดือนคู่ (4, 6, 12) และไม่ตรงกับมือเวงตงของผีเชื่อน จากนั้นจึงบอกญาติพี่น้องบ้านใกล้-ไกล ญาติทางการแต่งงานที่เป็นเขยและสะใภ้ที่จะต้องมาสวมเสื้อฮีในวันทำพิธีเสนเชื่อน และเพื่อนบ้านใกล้-ไกลที่รู้จักมักคุ้นกัน

(2) ในตอนเช้าของวันทำพิธีเสนเชื่อน เจ้าภาพเสนจะจัดคนไปรับหมอเสนที่บ้าน นางจาง (ผู้รู้ฮีดคองไทดำ) ซึ่งได้มาอยู่ที่บ้านเจ้าภาพเสนแล้ว ก็จะจัดปานผื่อนหรือถาดใส่เครื่องเซ่นสำหรับเซ่นผีเชื่อนให้มืออย่างละ 7 ใส่ในปานผื่อน คือ โบตอง 7 โบ หมู 7 ซ้อ 7 เฮียว (ขึ้น) พร้อมทั้งดับ ไต หัวใจ ปอด และไส้ล่อมผื่อน ถูหรือตะเกียบ 7 คู่ หมากพลู 7 คำ ข้าวเหนียวพร้อมหมูบั้ง 7 ห่อ และขนม ผลไม้ตามฤดู 7 กอง เพื่อ

ให้สะดวกแก่การแบ่งให้แก่หมอเสนและเจ้าภาพเสนในตอนกู่ปานเดือน ในตอนเสร็จพิธีเสน
เฮือน

ภาพที่ 3 ญาติผีเดียวกันกำลังยกปานเดือนระดับเหนือศีรษะ ภายหลังเสร็จสิ้นการยกระดับเข้า
และระดับเอวมาแล้ว

(3) เมื่อหมอเสน ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการติดต่อและบอก
กล่าวกับผีและป้อนเครื่องเซ่นให้ผีเฮือนกินในนามเจ้าภาพเสน ได้เดินมาถึงบ้านเจ้าภาพ
เสนแล้ว ท่านก็จะทำพิธีเทรินเหล้าหนองก้อเช่นบอกผีเฮือนให้รับรู้ก่อนว่า ท่านมาดี โดย
จะมาบอกเซ่นให้ผีเฮือนกินเครื่องเซ่นตามความต้องการของเจ้าภาพเสน จากนั้นเจ้าภาพ
เสนและญาติผีเดียวกันก็จะกระทำพิธียกปานเดือนร่วมกัน 3 ระดับ คือ ยกระดับเข้า ยก
ระดับเอว และยกระดับเหนือศีรษะ ครั้นเสร็จแล้วหมอเสนก็จะกระทำ “พิธีย้ายหมอ” เพื่อ
ให้ครุหมอของท่านกินเครื่องเซ่น จากนั้นตัวหมอเสนเอง พร้อมทั้งเจ้าภาพเสนและญาติผี
น้องของเจ้าภาพที่มาร่วมงานเสน ก็จะกินอาหารเข้าร่วมกัน

(4) เมื่อกินข้าวเช้าเสร็จแล้ว หมอเสนก็จะทำพิธีเซ่นหรือเลี้ยง
ผีเฮือนด้วยอาหารและเหล้าไปทีละช่อๆ ของผีเฮือนในกะล่อห้องตามบั้งผีเฮือนไปจนหมด
โดยใช้ถู่หรือตะเกียบคีบข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนเล็กๆ หย่อนลงไปตรงรูร่องที่ข้างฝาของ
กะล่อห้อง โดยจะมีใบตองแผ่นน้อยปูทารองเอาไว้ เป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติต่อผี
เฮือนอย่างมาก เพื่อให้ตกลงที่พื้นดิน แล้วก็คีบยำหมูกับหน่อไม้หรือหมูจู้บหย่อนลงไปผ่าน
รูร่องที่มีใบตองรองนั้น จากนั้นก็ใช้ไม้เกี่ยจุ่มน้ำที่ถ้วยน้ำต้มหมูและถ้วยน้ำเปล่า แล้วหยอด
หยดน้ำนั้นๆ ลงไปเพื่อให้เป็นน้ำล้างปากผีเฮือน เสร็จแล้วจึงเซ่นให้ผีตายไม่ตี (ตายโหง
ตายพราย ตายท้องกลม) ที่เรียกว่า “ผี 30 ล้า” ของเจ้าภาพเสนกิน โดยจะเรียกชื่อร่วมกัน
กันเป็นกลุ่มของผีตาย และคีบหย่อนให้กินแบบไม่มีใบตองปูรองรับ ต่อจากนั้นท่านก็จะทำ
“พิธีแก้มแฮ” และ “พิธีข้าวหว่า” เมื่อเสร็จแล้วก็จะมีการกู่ปานเดือน โดยขนมและผลไม้ใน

ปานเพื่อนนั้นๆ 4 กองจะถูกแบ่งให้แก่หมอเสน รวมทั้งหมู 7 ข้อ 7 เฮี้ยว (ชิ้น) และเครื่อง
ในหมูด้วย ส่วนอีก 3 กองที่เหลือก็แบ่งให้แก่เจ้าภาพเสนนำไปแจกจ่ายให้แก่ญาติพี่น้อง
และแขกที่มาร่วมงานเสนได้กินกันต่อไป

(5) จากนั้นเจ้าภาพเสนกับญาติผู้เดียวกันก็จะมานั่งล้อมวงเพื่อ
ทำ “พิธีฆ่าเหล่าฝ่ายเฮือน” เพื่อกิน “เหล่าหยาดเหล่าฝ่าย” 4 ครั้ง และกิน “เหล่าอุ่นเหล่า
เพื่อนเหล่าเสนเฮือน” 3 ครั้งร่วมกัน เป็นการถือ (ฆ่า) แก้วเหล่าเอาไว้ในมือก่อน แล้วจาก
นั้นจึงยกขันดื่มพร้อมกัน เพื่อเป็นสื่อถึงการช่วยสนับสนุนส่งเสริมและให้พร (ฟาย) แก่
ญาติพี่น้องที่นับถือผู้เดียวกัน (ผีเฮือน) ให้เจริญดียิ่งๆ ขึ้น โดยในการดื่มกินเหล่า 2 ชนิด
7 ครั้งนี้ จะปรากฏให้เห็นแนวคิดที่ว่า “ดี 2 ผังดี 2 ฝ่าย” (ดีสองพะ มะสองตาง) ชัดเจน
จากคำกล่าวนำของบ่าวหมอที่ว่า “...คนได้กินกล่าวดี ผีได้กินกล่าวกุ่ม มันจึงดีสองพะ มะ
สองตาง ไปบ่จามาบ่ช้อง...” (สาย ทองเต่าหมก, 2550 : สัมภาษณ์) และสื่อสะท้อนถึงความ
สัมพันธ์สองฝ่ายระหว่างคนกับผีเฮือนและคนกับคนได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 4 บ่าวหมอกำลังนำเจ้าเสื่อเจ้าเสน และ ญาติผู้เดียวกัน ทำพิธีฆ่าเหล่าฝ่ายเฮือนในพิธี
เสนเฮือน

(6) หมอเสนทำการแปลงได้ ส่วนหมอผู้หญิงที่เป็นแม่มดก็
แปลงมด และขณะที่หมอเสนทำพิธีส่งล้าผีให้กลับสู่ภพภูมิของตนๆ อยู่ บ่าวหมอ (ผู้ช่วย
หมอ) ก็จะทำพิธีฟายเทวดา จากนั้นหมอเสนก็จะกล่าวให้พรแก่เจ้าภาพเสน จากนั้นก็จะ
กล่าวคำอำลาจากไป ครั้นเมื่อหมอเสนเดินทางกลับบ้านของตนไปแล้ว ญาติพี่น้องของเจ้า
ภาพเสนและเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสนเฮือนนั้นๆ ก็จะกล่าวคำอำลาเจ้าภาพเสนและภรรยา
พร้อมกับกล่าวอวยพรให้ “อยู่ดีมีแรง ความเจ็บอย่าได้ ความไข้อย่ามี” อันจะสื่อสะท้อน

แนวคิดได้ว่า ในพิธีเสนเฮือน นอกจากเจ้าภาพเสนจะได้พบปะกับญาติพี่น้องที่เดียวกันและญาติโดยการแต่งงานแล้ว ยังได้รับพรจากหมอสเอนและคนที่มาร่วมงานเสนด้วย อีกทั้งยังเชื่อว่า ผีเฮือนที่ได้กินเครื่องเช่นอย่างอิมหน้าสำราญแล้วนั้น ก็จะทำให้พรแก่เจ้าภาพเสนและคนในครอบครัว เหตุว่าได้เชิญพวกท่านมาเลี้ยงดูอย่างดีด้วยความกตัญญูคุณ ไม่ดูหมิ่นดูแคลนให้เป็นการผิดผี ดังชัดเจนจากคำกล่าวของ น้อย อ่อนทอง (2550 : สัมภาษณ์) ที่ให้พรแก่เจ้าภาพเสนว่า “เออ เสนฟอนเฮือนเหย้าแล้ว ก็ให้อยู่ดีมีแข็งแรง กวามเจ็บอย่าได้ ความไม่ช้อย่ามีเนื้อ (เออ ทำการเลี้ยงผีเฮือนแล้ว ก็ให้อยู่ดีมีสุข มีร่างกายแข็งแรง ความเจ็บอย่าได้มี ความป่วยไข้ก็อย่าให้ได้ประสบเจอนะ)” เจ้าภาพเสนและภรรยาอ่อนรับพรและกล่าวขอบคุณผู้ที่มาร่วมงานเสนและมาช่วยงานนั้นๆ สำหรับญาติใกล้ชิดและรู้จักมักคุ้นกันดี ภรรยาหรือลูกสะใภ้เจ้าภาพเสนก็จะจัดข้าวต้มมัดและขนมเทียนพร้อมทั้งเนื้อหมูสดตามสมควรที่ใส่ถุงมอบให้เป็นของฝากติดมือกลับบ้านไปด้วย เป็นที่ขอบคุณและตอบแทนคุณไปด้วยในตัว (สุวรรณ พิกัษพงษ์ และ รวม สิงหวิ, 2550 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในพิธีเสนเฮือน เจ้าภาพเสนได้รับพรทั้งจากผีเฮือนและคนที่มาร่วมงานเสน จึงทำให้รู้สึกพอใจและกระหิ่ยมยินดีเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากตนได้ทำหน้าที่เลี้ยงผีเฮือนในรอบ 3 ปีสมบูรณ์แล้ว และได้รับพรจากทั้งผีเฮือนและคนที่มาร่วมงานเสน อีกทั้งยังได้พบญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลด้วย

4.2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับการช่วยเหลือผีเฮือน

การช่วยเหลือผีเฮือนสำหรับลูกหลานไทดำ สัมพันธ์กับคติความเชื่อเรื่องจริตนิสัยหรืออารมณ์ส่วนตัวของผีเฮือนและหน้าที่ของการไปเฮาแถนของผีเฮือน โดยผู้เขียนได้กล่าวไว้ในหัวข้อว่าด้วยผีเฮือนตามแนวคิดไทดำ 2 ประเภทไว้แล้วว่า ผีเฮือนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ผีเฮือนจ้งไฮ กับ ผีเฮือนไม่จ้งไฮ ผีเฮือนแบบไม่จ้งไฮไม่สู้มีปัญหา อันจะส่งผลให้ลูกหลานต้องเดือดร้อน จนต้องเป็นเหตุให้ทำพิธีช่วยเหลือเพื่อปลดปล่อยจากการถูกจับติดชื้อคาวอยู่บนเมืองฟ้าเมืองแถนเท่าใดนัก แต่ผีเฮือนแบบจ้งไฮอาจสร้างปัญหาให้แก่ลูกหลานได้แน่นอน

ผีเฮือนจ้งไฮ คือผีเฮือนที่เป็นผีเจ้าอารมณ์ มีจริตนิสัยทำอะไรเอาแต่ใจตนเองเป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้ ในระหว่างช่วงเดือน 8 ถึงกลางเดือน 11 ที่ขึ้นไปเฮาแถนบนเมืองฟ้าเมืองแถนนั้น ผีเฮือนประเภทนี้จึงอาจไปทำความผิดต่อแถน โดยการไปกินเหล้าเมา พุดจาเสียงดัง ก่อการทะเลาะวิวาท ไปจับหรือมีชู้กับชายาของแถน หรือไปถูกหิ้งขอของแถนหักพังเสียหาย จึงทำให้แถนกริ้วโกรธ จึงสั่งให้จับติดชื้อติดคา (คุกตะรางผี) อยู่บนเมืองฟ้าเมืองแถนได้ ทำให้มีอาจกลับมากินเครื่องเช่นในวันมื่อเวนตงของตน และอยู่กับลูกหลานในกะล่อห้องเช่นเดิมได้ หลังจากสิ้นสุดช่วงเวลาของการไปเฮาแถนแล้ว จึงได้

บันดาลให้ลูกหลานเดือดร้อนเพื่อสื่อเป็นนัยของการขอความช่วยเหลือให้กระทำการไถ่ถอนตนกับแดน โดยวิธีการทำให้ลูกหลานของตนๆ ผันไม่ตีถึงผีพอ-แม่หรือผีปู่-ย่า หรือทำให้เจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ จะทำการรักษาอย่างไรก็ไม่หาย การช่วยเหลือผีเชื่อนที่ไปถูกจับติดชื้อคಾಯูที่เมืองฟ้าเมืองแถนอย่างนี้ ตามทศนะไทดำ จะต้องกระทำผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่า “เสนเต็ง” (เช่นแถนเพื่อช่วยปลดปล่อยผีเชื่อนที่ไปติดชื้อคายนเมืองฟ้าเมืองแถนให้เป็นไท) เท่านั้น

พิธีเสนเต็ง มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เสนน้อยจ้อย” มาจากภาษาไทดำ 2 คำ คือ “เสน” ซึ่งแปลว่า “เช่น เช่นไหว้ บวงสรวง” กับ “เต็ง” ซึ่งแปลว่า “อยู่ข้างบน (เมืองฟ้าเมืองแถน)” คือเมืองของแถนหรือผีฟ้าผู้มีอำนาจเป็นใหญ่อยู่บนเมืองฟ้าเมืองแถน ดังนั้น เสนเต็งจึงหมายถึงพิธีเช่นแถนหรือผีฟ้าผู้มีอำนาจเป็นใหญ่ ซึ่งสถิตอยู่ ณ เมืองฟ้าเมืองแถนเบื้องบน ที่ได้จับผีเชื่อนจ้งไฮผู้ที่ได้กระทำผิดบางอย่างต่อแถนให้ติดชื้อคาก (คุกตระรางผี) เพื่อการไถ่ถอนหรือปล่อยตัวให้เป็นไท จะได้กลับลงมายัง “โลกของคน” แล้วได้รับเครื่องเช่นในกะล่อห้องที่ลูกหลานกระทำให้กินต่อไปได้ (เบม โต๊ะโดย และระเบียบ วงเดือน, 2550 : สัมภาษณ์) การช่วยเหลือผีเชื่อนที่ติดชื้อคากด้วยพิธีเสนเต็ง ถือเป็นหน้าที่ที่ลูกหลานอาจต้องกระทำเพื่อช่วยผีเชื่อนในบางครั้งบางโอกาสก็เป็นไปได้ โดยมีเหตุมาจากผีเชื่อนของตนๆ ไปติดชื้อคายนเมืองฟ้าเมืองแถน จึงไม่มีปัญญาที่จะออกมาจากคุกตระรางผีด้วยตนเองได้ และไม่ได้กินเครื่องเช่นที่ลูกหลานได้กระทำให้กินในวันม้อเวนต์ จึงได้บันดาลให้ลูกหลานค้นหาหรือเจ็บป่วยเพื่อเป็นสื่อบอกเหตุให้รับรู้ ลูกหลานที่ผันหารู้สึกไม่ดีหรือมีอาการเจ็บป่วยไม่ทราบสาเหตุ ไปรักษาที่ไหนๆ ก็ไม่หาย จึงไปหาหมอเยื้อง (หมอเสี่ยงทายไทดำ) เพื่อกระทำการเสี่ยงทายหาสาเหตุของโรคด้วย “ขอดผ้าเปียว” หรือ “ขอดเยื้องขอดมอ” จนรู้ว่า ผีเชื่อนของผู้ผันไม่ดีหรือเจ็บป่วยนั้น ไปติดชื้อคಾಯูบนเมืองฟ้าเมืองแถน ได้กระทำให้เป็นไปเพื่อสื่อนัยของการขอให้ช่วยเหลือตนด้วยพิธีเสนเต็ง ครั้นได้รับรู้สาเหตุแล้ว ญาติหรือผู้เจ็บป่วยจึงไปหาผู้รู้ฮีดคองไทดำให้มาทำ พิธีก๊วบอกแบบสัญญาว่า ให้หายวันนี้หรือวันพรุ่งนี้นะ จะทำพิธีเสนเต็งเพื่อช่วยปลดชื้อคากให้เป็นไทกับแถนให้

พิธีช่วยผีเชื่อนที่กระทำโดยลูกหลานไทดำในประเทศไทย มีลำดับขั้นตอนเฉพาะที่สัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วย “ดี 2 ผังดี 2 ฝ่าย” (เบม โต๊ะโดย และระเบียบ วงเดือน, 2550 : สัมภาษณ์) ดังต่อไปนี้

(1) พิธีเสนเต็ง ถูกกำหนดให้ต้องใช้แม่มด (หมอผู้หญิงที่ทำพิธีเช่นเพื่อช่วยปลดชื้อคากผีเชื่อนกับแถนที่อยู่ ณ เมืองฟ้าเมืองแถน) มาเป็นผู้ทำพิธีให้ ดังนั้น พิธีนี้จึงมักเริ่มต้นด้วยเจ้าภาพเสนที่เรียกว่า “เจ้าสื่อเจ้าเสน” เข้าไปหาแม่มด เพื่อ

กำหนดวันทำพิธีเสนเต็ง โดยมักกำหนดให้เป็นวันดี 2 ฝ่ายแบบ “ดี 2 ผั่งดี 2 ฝ่าย” คือ ดีฝ่ายของแม่มด ก็คือเป็นวันที่แม่มดว่างและไม่ตรงกับมือเวงตงของแม่มด และดีฝ่ายเจ้าภาพเสน ก็คือเป็นวันดีและสะดวกของเจ้าภาพเสนในช่วงข้างขึ้นของเดือนคู่ (4, 6, 12) และไม่ตรงกับมือเวงตงของผีเฮือนเจ้าภาพเสน จากนั้นจึงทำการบอกญาติพี่น้องบ้านใกล้และไกล ญาติทางการแต่งงาน และเพื่อนบ้านใกล้-ไกลให้มาร่วมงานเสนเต็ง

(2) ในวันทำพิธีเสนเต็ง เมื่อได้เดินทางมาถึงบ้านเจ้าภาพเสน ซึ่งได้เตรียมเครื่องเช่นต่างๆ อันได้แก่ ไก่ บั้งน้ำ ควาย (ใช้ดอกसानหรือใช้ดินเหนียวปั้น) ไบมะเตื่อที่ใช้ผสมมูลเป็นเงินและหมากพลูจำนวนมาก เหล้า ขนม ผลไม้ เพื่อให้แม่มดนำไปเป็นเครื่องเช่นสำหรับช่วยไถ่ถอนผีเฮือนจากการติดชื้อคากับแถนที่อยู่บนเมืองฟ้าเมืองแถน และเตรียมหา “หนุ่มขวัญจา” และ “สาวเข้าร้าน” เพื่อให้มาเป็นผู้ช่วยแม่มดประกอบพิธีกรรมบางอย่างในพิธีเสนเต็ง เอาไว้พร้อมแล้ว แม่มดจะก็เริ่มทำพิธีจ่ายหมอบเพื่อบูชาและเชิญหมอบของตนให้มากินเครื่องเช่น จากนั้นก็จะทำพิธีก๊วบอกแถน 4 องค์ คือ แถนหลวง แถนถ่อง แถนไซ่ย และแถนสิง และกระทำการเสี่ยงดูว่า พวกท่านจะมารับปานเสนหรือไม่ จากไม้คว่ำไม้หงาย 1 คู่ที่แม่มดจะเสี่ยงทอด เมื่อแปลความหมายจากการเสี่ยงไม้คว่ำไม้หงายนั้นได้ความว่า แถน 4 องค์นั้นจะลงมารับเรื่องเช่นไถ่ตัวผีเฮือนเป็นที่แน่นอนได้แล้ว แม่มดก็จะให้หนุ่มขวัญจาและสาวเข้าร้านช่วยกันฆ่าไก่สำหรับใช้เช่นและไถ่ถอนผีเฮือนที่ติดชื้อคา ต่อจากนั้นก็กระทำการพิธีปลดชื้อปลดคาคาผีเฮือน และโดยสังเกตจากคำกล่าวขับในพิธีเสนเต็ง ก็พบว่า แม่มดจะกระทำการพิธีโดยเริ่มต้นจากการเข้าไปหา “ล้าเฮือน” เพื่อปลดชื้อคาคาผีเฮือนกับล้าเฮือน จากนั้นจึงทำพิธีปลดชื้อผีเฮือนที่ “ล้าจวงกิก ล้าจวงกลาง ล้าคอยตงอยฟ้าล้าหน้าไกตงอยแถน” แล้วจึงทำพิธีขึ้นไปหาแถน พร้อมทั้งนำเครื่องเช่นต่างๆ ที่จัดเตรียมเอาไว้ไปด้วย คือ ควาย 35 ตัว หมากพลู และเงิน เพื่อเอาไปแบ่งและหมอบให้แก่แถนทั้ง 4 องค์ เพื่อขอไถ่ถอนผีเฮือนจากการถูกจับติดชื้อติดคาเอาไว้ โดยมีหนุ่มขวัญจาและสาวเข้าร้านนั้นๆ คอยทำหน้าที่แสดงความเคารพและหมอบเครื่องเช่นให้แก่แถน ต่อจากนั้นแม่มดก็จะบอกเชิญให้แถนทุกองค์ไปรวมตัวกันเพื่อกินข้าวที่บ้านแถนหลวงเพื่อจะได้ทำพิธีขอขมาแถนต่อความความผิดของผีเฮือน และขอปลดชื้อปลดคาคาผีเฮือนให้เป็นไทแก่ตน เพื่อจะได้ถูกปล่อยตัวให้กลับไปอยู่กับลูกหลานในกะล่อห้องได้ดังเดิม ซึ่งในพิธีนี้แถนก็จะให้อภัยและสั่งปลดชื้อคาออก แล้วคืนผีเฮือนนั้นให้แก่แม่มดเพื่อนำเอาตัวกลับมายังบ้านเรือนของลูกหลานต่อไป และครั้นได้กระทำการพิธีคืนผีเฮือนให้แล้ว แม่มดก็จะให้หนุ่มขวัญจาและสาวเข้าร้านที่เป็นผู้ช่วยจัดสำหรับข้าว น้ำ และเหล้ามาเลี้ยงแถนทั้ง 4 องค์นั้น การจะรู้ว่าสิ่งที่ต้องการกระทำนั้นๆ เป็นไปตามที่ต้องการในทุกๆ พิธีกรรมหรือไม่ จะกระทำและรู้ได้ผ่านการเสี่ยงไม้หมอบหรือไม้คว่ำไม้หงายโดยแม่มดทุกครั้ง

(3) ต่อแต่นั้นแม่มดก็จะพาผีเหื่อนจากเมืองฟ้าเมืองแถนกลับลงมายังโลกของคน แล้วกระทำพิธีเลือกโกโดยหม่อมขวัญจาและสาวเข้าร้าน และกระทำพิธีเลือกดอกไม้และมะขี้มะขี ต่อจากนั้นจึงให้หลาหรือนำปานขวัญมาวางเพื่อใช้เรียกผีขวัญของลูกหลานผู้ที่ฝันไม่ดีหรือเจ็บป่วยให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวและกินเครื่องเช่น แล้วจึงกล่าวให้พรและรับขวัญ พิธีเสนเต็งจะจบลง ก็ต่อเมื่อแม่มดได้กระทำการมอบคืนเสื้อฮีให้แก่เจ้าภาพเสน (เจ้าเสื้อเจ้าเสน) พร้อมทั้งกล่าวอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข

จากสาระของพิธีเสนเต็งที่กล่าวแล้วนั้น สื่อให้เห็นแนวคิดได้ว่า แถนเป็นผีสูงสุดที่มีอำนาจให้คุณหรือโทษได้ บุคคลควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามฮีตคองไทดำและเชื่อฟังแถน จึงจะทำให้แถนมีเมตตาและบันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุขและเจริญรุ่งเรืองในชีวิต การที่ผีเหื่อนไปทำไม่ดีต่อแถนถือเป็นการทำผิดแถน จึงทำให้ถูกจับติดชื้อคาบนเมืองฟ้าเมืองแถน จนเป็นเหตุนำความเดือดร้อนมาถึงลูกหลานใน “โลกของคน” ทั้งนี้ก็เพื่อสื่อบอกนัยให้รับรู้ถึงการขอความช่วยเหลือ การช่วยเหลือผีเหื่อนแบบจิ้งไสที่ถูกจับติดชื้อคาให้ออกจากคุกได้ ถือเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ในเมื่อได้รู้ถึงสาเหตุของการฝันไม่ดีหรือเจ็บป่วย ก็เพื่อสร้างผลทางด้านจิตใจ 2 ประการ คือ (1) เพื่อไถ่โทษผีเหื่อนให้เป็นไท ลูกหลานจะไม่ต้องเดือดร้อนหรือเจ็บป่วย และ (2) เพื่อต้องการให้ผีเหื่อนได้มาอยู่กับลูกหลานในฐานะเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจในกะล่อห้องและรับเครื่องเช่นในมือเวนต์งได้ จะได้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเรือนที่คอยทำหน้าที่ปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลลูกหลานให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุขต่อไป

5. สรุป

จากการศึกษาผีเหื่อนที่ถือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของลูกหลานไทดำและความสัมพันธ์ระหว่างผีเหื่อนกับลูกหลาน ทำให้ได้มองเห็นแนวคิด “ตี 2 ฟังตี 2 ฝ่าย” หรือ “ตีสองพะ มะสองตาง” ตามทัศนะของไทยดำในประเทศไทยได้ชัดเจน ซึ่งแนวคิดที่ว่านี้เองก็ได้สื่อสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาไทดำของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีและคนกับคน อันเรียกสั้นๆ ได้ว่า “ภูมิปัญญาความสัมพันธ์” โดยย่อ ดังนี้ :

1) ตี 2 ฟังตี 2 ฝ่ายระหว่างลูกหลานกับผีเหื่อน ถือเป็นภูมิปัญญาความสัมพันธ์แบบไทดำระหว่างคนกับผี เหตุว่าผีเหื่อนกับลูกหลานต่างฝ่ายต่างก็ได้กระทำหน้าที่ของตนๆ ต่างตอบแทนกัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผีเหื่อนกระทำหน้าที่ต่อลูกหลานซึ่งเป็นที่รักและเคยใช้ชีวิตร่วมกันมาในขณะที่เป็นมนุษย์ ด้วยการคอยสอดส่องดูแล ปกป้อง และตัดเตือนลูกหลานให้อยู่ในฮีตคองไทดำในฐานะผู้เป็นใหญ่กว่า และช่วยดลบันดาลให้ลูกหลานที่ทำดีต่อตนด้วยดีนั้นๆ อยู่เย็นเป็นสุขและมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต (ผีได้กิน

กล่าวดี) ในคติความเชื่อไทดำ ผีเฮือนจะทำหน้าที่คอยเป็นหลักขัดเกลาทางสังคมในการทำให้ลูกหลานปฏิบัติอยู่ในฮีตคองด้วยดี เกรงกลัวจะผิดผี ไม่กล้าทำผิดฮีตคอง ตามคติว่า “คนไม่เห็น แต่ผีเห็น” ฝ่ายลูกหลานที่เชื่อว่า ผีเฮือนได้กระทำหน้าที่ปกป้องรักษาและคุ้มครองดูแลแล้ว ในฐานะผู้น้อยกว่า ก็กระทำหน้าที่ของตนๆ ต่อผีเฮือนในกะล่อห้องด้วยดี หลังจากได้เชิญผีพ่อ-แม่และผีปู่-ย่า รวมทั้งผีญาติๆ ฝ่ายพ่อ ซึ่งตายดี ให้มาอยู่เป็นผีเฮือนในกะล่อห้องแล้ว เพื่อหวังความดีอันจะบังเกิดจากการได้ทำหน้าที่ต่อผีเฮือนโดยสมบูรณ์ และเพื่อป้องกันความเดือดร้อนอันอาจจะมีมาถึงตนเนื่องจากกระทำหน้าที่บกพร่องได้ ด้วยการกระทำ (1) การบอกกล่าวผีเฮือนผ่านพิธีหนองก้อและพิธีกิ้ว อันแสดงถึงการให้ความเคารพนับถือและให้เกียรติต่อผีเฮือน (2) การทำการเลี้ยงดูผีเฮือนผ่านพิธีปาดเซอ และพิธีปาดตง ทั้งแบบปาดตงธรรมดาและปาดตงข้าวใหม่ และพิธีเสนเฮือน อันแสดงถึงการระลึกนึกถึงคุณและกตัญญูรู้คุณต่อผีเฮือน และ (3) การช่วยเหลือผีเฮือนที่ไปติดชื้อคาบนเมืองฟ้าเมืองแถนกับแถนผ่านพิธีเสนเต็ง อันแสดงถึงความเป็นลูกหลานที่ดี ผู้ที่เมื่อผีพ่อ-แม่และผีปู่-ย่า รวมทั้งผีญาติๆ ฝ่ายพ่ออื่นๆ ต้องประสบทุกข์ ก็ไม่ละเลยที่จะช่วยปลดเปลื้องทุกข์อย่างนั้น ให้แก่ท่านเพื่อทำให้ได้มีสุข

2) ตี 2 ผังตี 2 ฝ่ายระหว่างเจ้าภาพเสนกับหมอเสนหรือแม่มด

ถือเป็นภูมิปัญญาความสัมพันธ์แบบไทดำระหว่างคนกับคน ด้วยว่าทั้งเจ้าภาพเสนและหมอเสน (ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางติดต่อกับผีเฮือนและป้อนเครื่องเซ่นให้ผีเฮือนได้กินในนามของเจ้าภาพเสน) หรือแม่มด (ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางติดต่อกับแถนบนเมืองฟ้าเมืองแถน และทำการไถตัวผีเฮือนจิ้งโงะที่ติดชื้อคาในนามของเจ้าเสื่อเจ้าเสน) ต่างฝ่ายต่างก็ได้กระทำดีตามหน้าที่ของตนๆ และก็มีความรู้สึกดีในวันตีๆ ของ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหมอเสนหรือแม่มด ได้มาทำพิธีเสนให้แก่เจ้าภาพเสนในวันว่างและเป็นวันไม่ตรงกับมือเวנדงของผีเฮือนตน ทั้งยังได้ของกินต่างๆ เช่น เนื้อหมู ขนม ผลไม้ จากเครื่องเซ่นผีเฮือน เป็นค่าตอบแทน นำกลับมายังครอบครัวของตนด้วย หลังจากเสร็จสิ้นการทำพิธีเสนให้แล้ว และก่อนกลับก็ยังกล่าวให้พรแก่เจ้าภาพเสนให้รู้สึกดีด้วย ส่วนฝ่ายเจ้าภาพเสนก็ได้จัดกระทำพิธีเสนในวันดี และสะดวกในช่วงวันข้างขึ้นของเดือนคู่ คือ เดือน 4, 6, 12 และเป็นวันไม่ตรงกับมือเวנדงของผีเฮือนตน อันทำให้รู้สึกคลายความวิตกกังวลและได้รับความยินดี เพราะได้ทำพิธีเสนเฮือนให้แก่ผีเฮือนของตนได้กินอย่างอิมหนาสำราญตามฮีตคองไทดำ

ภาพที่ 5 หมอเสนกำลังคืนเสื้อฮีให้แก่เจ้าเสื้อเจ้าเสน พร้อมกล่าวคำอวยพรให้ ก่อนจะอำลากลับบ้านของตน

3) ตี 2 ฟังตี 2 ฝ่ายระหว่างเจ้าภาพเสนกับญาติพี่น้องเดียวกัน ญาติโดยการแต่งงาน และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสน ถือเป็นภูมิปัญญาความสัมพันธ์แบบ ไทดำระหว่างคนกับคน เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างฝ่ายต่างก็ได้สิ่งดี ๆ 2 ฝ่ายระหว่างกัน คือ ฝ่ายเจ้าภาพเสนและคนในครอบครัวได้รับการกล่าวอวยชัยให้พรทั้งจากผีเฮือน (ผีได้กินกล่าว ตี) และผู้คนที่มาในงานเสน (กินได้กินกล่าวกุ่ม) ซึ่งได้แก่ หมอเสนหรือแม่เม็ด ญาติผีเดียวกัน ญาติโดยการแต่งงาน และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสน ตรงตามคำกล่าวขับในพิธี ข่าเหล่าฝ่ายเฮือนที่ว่า “...กินได้กินกล่าวตี ผีได้กินกล่าวกุ่ม มันจึงดีสองพะ มะสองตาง ไปบจามาบซ้อง...” ทั้งยังรู้สึกพอใจและกระหึ่มยินดีต่อการทำพิธีเสน ทำให้รู้สึกคลายความวิตกกังวลใจต่อเรื่องผีเฮือนของตนไปได้ เหตุก็ว่าตนได้กระทำหน้าที่ต่อผีเฮือนอย่าง สมบูรณ์แบบแล้ว อีกทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกยินดีปรีดาที่ได้พบปะพูดคุยกับญาติพี่น้องเดียวกัน ญาติโดยการแต่งงาน และเพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกัน และได้กินอาหารร่วมกันกับพวกเขา เกิดเป็นกายสามัคคีระหว่างกันขึ้น ฝ่ายญาติพี่น้องผีเดียวกัน ญาติโดยการแต่งงาน และเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเสนเอง ก็ได้มาพบปะพูดคุยกัน ได้มาช่วยงานเสน และได้มาให้กำลังใจต่อเจ้าภาพเสนและคนในครอบครัว ได้มากินอาหารร่วมกันแบบมีความสุข และเป็นการสร้างกายสามัคคีระหว่างกัน ญาติพี่น้องผีเดียวกันที่ใกล้ชิด ญาติโดยการแต่งงาน และเพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีกับเจ้าภาพเสน ในเวลาจะกลับบ้าน ยังได้รับข้าวต้มมัด และขันน้ำหอมสดเป็นสินน้ำใจตอบแทนจากเจ้าภาพเสนติดไม้ติดมือกลับไปบ้านเรือนของตนๆ ด้วย

บรรณานุกรม

- เทพพร มังธานี. (2556). **วัฒนธรรมการสวมตนต์และพระปริตรในวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- น้อย อ่อนทอง. (24 ธันวาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 106 หมู่ 8 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- นำวัลย์ กิจรักข์กุล. (2532). **การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลาวโซ่งในจังหวัดนครปฐม**. นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เป่ม โป๊ะโดย. (9 ธันวาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 26 หมู่ 9 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- ปราณี วงศ์เทศ. (2542). **ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของขมุ. ใน สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- มา สระทองอินทร์. (30 ตุลาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 55 หมู่ 3 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- เมือง โป๊ะโดย. (11 พฤศจิกายน 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 100 หมู่ 1 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- รวม สิงห์วี. (23 ตุลาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 39 หมู่ 12 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- ระเบียบ วงเดือน. (9 ธันวาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 60 หมู่ 9 ตำบลหินดาด อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร.
- เรณู เหมือนจันทร์เขย. (2542). **มโนทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของลาวโซ่ง**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2542). **วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร**. รายงานการวิจัยได้รับการสนับสนุนวิจัยโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สาย ทองเต่าหมก. (7 พฤศจิกายน 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 7 หมู่ 4 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- สุพรรณ แร่เงิน. (24 ตุลาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 48 หมู่ 3 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.
- สุพรรณ พิทักษ์พงษ์. (30 ตุลาคม 2550). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านเลขที่ 134 หมู่ 1 ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร.

